

УДК 58.007

ІСТОРІЯ ВИВЧЕННЯ ФЛОРИ РЕГІОНУ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ “ДНІСТРОВСЬКИЙ КАНЬЙОН”

Мандзюк Л. О.

НПП “Дністровський каньйон”; *LesiaMandziuk@gmail.com*

Мандзюк Л. О. Історія вивчення флори регіону національного природного парку “Дністровський каньйон”. У статті коротко подано історію ботанічних досліджень в регіоні НПП “Дністровський каньйон”. Проаналізовано вклад дослідників в вивчення флори Західного Поділля. Перераховано праці, в котрих є згадки про рослинний світ Каньйонного Придністров’я та подано характеристику основних із них.

Mandzyuk L. O. History of studying of the flora of the region of national nature park “The Dniester Canyon”. The article presents briefly history of botanical studies of flora of the region of national nature park “The Dniester Canyon”. It is analyzed the contribution of researchers to studying the flora of Western Podolia. There are listed works in which there is mention of flora of Canyon Transdnistria and presented the main characteristics of them.

Каньйон Дністра та його приток надзвичайно цікавий та різноманітний у флористичному відношенні регіон. Завдяки різноманітним та часто унікальним природним умовам тут зростає велика кількість видів рослин серед яких немало рідкісних, ендемічних та реликтових. Багатий рослинний світ каньйону і унікальними рослинними угрупованнями.

Більшість згадок знаходимо у працях по вивченню флори Західного Поділля, Східної Галичини або Придністров’я. У процесі вивчення флори Каньйонного Придністров’я можна умовно виділити декілька етапів.

До початку наукового вивчення флори знання про рослинний світ носили більш господарсько-практичний характер і усну форму викладу. Деякі фрагментарні згадки про рослинний світ знаходимо у працях французького інженера та військового картографа Гійома Боплана (бл. 1600-1673), присвячених географічній й економічній характеристиці України, побуту українського селянства та інших станів.

Перший період наукових дослідженні флори регіону НПП “Дністровський каньйон” (1800-1910) носить переважно описовий характер. На початку ХІХ ст. з’являються флористичні праці В.Г. Бессера і А.Л. Андржійовського, які поклали початок вивченню флори Поділля.

Австійський ботанік, природодослідник, доктор медицини Вілібальд Бессер з 1809 до 1831 року працював вчителем зоології, ботаніки, директором ботанічного саду при Волинській гімназії (з 1818 року – Крем’янецького ліцею) в Крем’янці. Під час проживання в Крем’янці зробив кілька наукових мандрівок Волинню, Поділлям, Україною перебував і у Заліщиках під час подорожей. У його працях знаходимо відомості про флору території сучасного НПП “Дністровський каньйон”.

Перші відомості про флору регіону опубліковано у двотомному збірнику Бессера, присвяченому флорі Галиції (1809). Флора Волині та Поділля описана в наступній праці (Besser, 1822). У наступному нарисі (Besser, 1827) викладено опис флори Волині та Поділля, подано різницю між ними.

Завдяки його працям флористика та систематика поповнилась близько 70-ма новими для науки видами флори південно-західної Галичини (*Euphorbia volhynica*, *Poa*

versicolor, *Allium flavescens*, *Viola alba*, *Scutellaria verna*, *Medicago procumbens*, *Hieracium glaucescens*, *Carlina onopordifolia*, *Agrostis stolonizans*, *Allium flavescens*, *Anchusa procera*, *Arabis gerardi*, *Artemisia tachernieviana*, *Aster amelooides*, *Cirsium ucrainicum*, *Erigeron podolicus*, *Gagea erubescens*, *Myosotis nemorosa*, *Myosotis lithuanica*, *Onobrychis gracillis*, *Genistra tetragona*, *Polygala decipiens*, *Polygala wolfgangiana*, *Polygonum neglectum*, *Potentilla canescens*, *Rosa caryophyllacea*, *Rosa czackiana*, *Rosa gorinkensis*, *Rosa jundzilii*, *Rosa klukii*, *Rosa nitidula*, *Rumex reticulatus*, *Seseli campestre*, *Seseli pallasii*, *Spiraea pikoviensis*, *Vicia biebersteinii* та інші).

У працях його учня А.Л. Андржійовського (Андржієвський, 1855, 1861, 1862; Andrzejowski, 1823, 1830, 1862, 1869) знаходимо списки родів і видів, що зростають на Подільській височині. Ним описані нові, цікаві у флористичному відношенні види поширені у Дністровському каньйоні: *Ranunculus stevenii*, *Aconitum besserianum*, *Salvia dumetorum*, *Schivereckia podolica*, *Taraxacum aritrospermum*, *Thymus latifolium*, *Syrenia silviculosa*, *Araxacum aritrospermum*, *Senecio boryathenicus*, *Polygonum paniculatum*, *Erysimum marschallianum*, *Dianthus hypanicus*, *Coryspermum borysthenicum*, *Coryspermum coloratum*, *Agrimonia grandis* та інші.

Доповнення по флорі різних районів знаходимо у роботах А. Завадського (Zawadski, 1835) Ф. Гербиха (Herbich, 1860 a, b; 1861, 1866) та А. Гжегожека (Grzegozek 1868). У своїх працях Г. Лентц (Lentz, 1868, 1881) подає флористичні списки 576 та 346 видів з околиць Борщева.

Велику увагу дослідженню флори Поділля приділяв А.С. Рогович (1861), він працював над поширенням дикорослих кущів та дерев на правобережній Україні. У його праці “Обозрение семенных и высших споровых растений...” (Рогович, 1869), яка містить усі результати досліджень автора флори губернії Київського навчального округу, для Волино-Поділля наведено більше 1500 видів вищих рослин, подана флористична інформація про всі відомі на той час рідкісні види рослинності.

У 60-70-х рр. XIX ст. з утворенням в Галичині ботанічних наукових центрів, розпочалося систематичне дослідження флори. Так, у 1865 р. у складі Краківського наукового товариства (пізніше Академії наук) утворилась Фізіографічна комісія, а у 1875 р. – Товариство природознавців ім. Коперніка у Львові [99].

Флористичні списки рослин, а також свої записи опубліковують Е. Турчинський (Turczynski, 1858), А. Реман (Rehman, 1870-1872, 1874, 1875), В. Тинецький (Tyniecki, 1877), Ж. Круль (Krol, 1878), Е. Волощак (Woloszczak, 1874, 1887), А. Слендзінський (Slendzinski, 1874, 1877-1879, 1881), Б. Густавич (Gustawicz, 1880), К. Лапчинський (Lapczynski, 1882), Ш. Труш (Trusz, 1883, 1884, 1888). Важливе значення мають і записи В. Монтрезора (1881 а, б).

Заслужують уваги праці В. Блоцького, особливо праці по вивченню флори південних районів Галичини (1883, 1888-1890 р.р.). У праці присвяченій флорі околиць сіл Більче і Циган (Błocki, 1880) надрукував список із 775 видів. Завдяки його працям арсенал Волино-Поділля поповнився такими видами: *Spiraea polonica*, *Anthyllis schiwereckii*, *Chamaecytisus podolicus*, *Rosa herbichiana*, *R. Hedvigae*, *R. leopoliensis*, *R. thyaica*, *R. polonica*, *Hieracium polonicum*, *H. pseudobifidum*, *H. Andrzejowskii*, *Galium polonicum*, *Gagea glauca*, *Viola roxolanica* та інші.

Чимало наукових праць даного періоду присвячується етно- і прикладній ботаніці: Б. Котуля (1882), Е. Крижанівського (1891), Ю. Тальке-Гриневича (1893). Оглядові праці по території Східної Галичини публікував М. Раціборський [101-106].

Видатною подією у вивченні флори України була праця І.Ф. Шмальгаузена “Флора юго-западної Росії” (1886). У цій праці міститься об’ємна інформація про види та їхнє місцезнаходження в Придністров’ї, особливо по річці Дністер.

Роботи Г. Запаловича (Zapałowicz, 1906, 1908, 1911) про флору Галиції написані

на основі критико-систематичного опрацювання гербарної колекції фізіогеографічної комісії Академії наук у м. Краків, а також його власних флористичних досліджень території від Полісся до Карпат. Запалович крім критичних заміток описав нові види, підвиди, гібридні форми. Частина видових таксонів пізніше була визнана ботаніками. Вчений розглянув деякі теоретичні питання видової диференціації та загального флористичного районування. Наслідки його досліджень (1906-1911) дали нам опис нових видів: *Festuca polonica*, *Iris pontica*, *Dianthus polonicus* та інші.

На першому етапі отримана цінна інформація про склад флори Волино-Поділля, яка була підсумована Шмальгаузенем та Запаловичем.

Праці опубліковані в на другому історично етапі (1910-1950) мають більш аналітичний характер.

У певній мірі до ботанічних досліджень долучались і місцеві краєзнавці. Так, один із відомих дослідників природи Заліщанщини Йосиф Теофіль Шварц – учитель природи в Заліщицькій учительській семінарії у статті, опублікованій у 1933 році в місцевому журналі, стверджує, що унікальність флори Придністров'я, а власне Заліщанщини вперше була відкрита у 1913 році молодим ботаніком Тадеушем Вільчинським, котрий, випадково затримавшись у Заліщиках, виявив локалітет *Ephedra distachya* та інших середземноморських видів на південних схилах каньйону Дністра (в урочищі “Криве”).

Відомий дослідник флори Поділля Йосиф Пачоський (1899, 1913, 1927) на основі порівняльного списку, а також реліктових і ендемічних видів, вчений показав древність основного ядра флори Поділля та і безперервність флорогенезу цієї території з часів третинного періоду.

Б. Гринецький (Hryniewiczski, 1911) дослідив особливості східної границі бука в Європі, в тому числі й на Поділлі.

Розширені списки видів рослин Поділля опубліковані С. Марковецьким (1913). Флористичні свідчення містяться в працях Б. Гринецького (1913).

Важливою подією для флорографії Галичини й, зокрема, Волино-Поділля, у тому числі й придністровського, стала публікація праці В. Шафера, С. Кульчинського, Б. Павловського “Rośliny polski...” (Szafer, Kulczyński, Pawłowski, 1923).

Характеристиці флористичних границь Волині і Поділля, особливостям флористичного складу степів Поділля присвячені праці М. Кочвари (1925-1931).

Найбільш ґрунтовно регіон НПП “Дністровський каньйон” описано в праці польського вченого Вацлава Гаєвського: “Szczałki flory pierwotnej w jarze Dniestru” (Gajewski, 1931). Протягом 1929-1930 року вчений здійснив низку експедицій з метою проведення комплексних геоботанічних досліджень у долині Дністра від околиць м. Заліщик до гирла Збруча. В результаті проведеної роботи автор описав геологічну будову та рослинність лівого берега Дністра від урочища “Жижва” (вище по течії від м. Заліщики) до с. Окопи, Борщівського р-ну (нижня по Дністру точка Тернопільської області і НПП “Дністровський каньйон”). У статті автор подає загальну характеристику “первинної флори яру Дністра”. Територію дослідження Гаєвський розділив на 13 відрізків, для кожного з них наводиться детальна характеристика рослинності, флористичний склад, картосхема, ґрунтовий профіль. В публікації наводиться багато видів рослин з їх точних місць зростання, серед яких велика кількість ендеміків, реліктів та рідкісних видів. Інформація про зростання окремих видів флори на Західного Поділля знаходимо і в інших працях В. Гаєвського (Gajewski, 1931 а, 1932 а, б, 1934).

В. Шафер описав реліктові види флори Волино-Поділля (Szafer, 1923, 1930 а), проаналізував співвідношення лісових і степових угруповань на Поділлі У праці “Las i step na zachodniem Podolu” (Szafer, 1935) наводить десятки геоботаічних опи-

сів з територій, котрі на даний час входять до НПП “Дністровський каньйон”.

Особливостям поширення окремих видів, загрозі зникнення степів Поділля, охороні природи присвячені праці Ш. Вердака (1923-1936). До робіт, які стосуються морфологічних особливостей, екології і господарської цінності окремих видів рослин можна віднести праці польських вчених: Й. Беганського (1924), С. Бернацького (1929), Б. Косковського (1936) та інших.

Опис флористичних особливостей різних місцевостей даного регіону, свідчення про поширення окремих видів, угруповань міститься в публікаціях Б. Гріневецького (Hryniewiecki, 1922), М. Кочвари (Koczvara, 1925 а-д, 1926 а-д, 1927 а-д, 1928, 1931, 1939), С. Кульчинського (Kulczynski, 1927), А. Козловської (Kozłowska, 1930, 1931), Ю. Мондальського (Mađalski, 1930, 1936, 1938), Р. Кобендзи (Kobendza, 1933, 1935), С. Мацко (Macko, 1935, 1937 а, б), С. Кульчинського, Ю. Мотики (Kulczynski, Motyka 1936), Ю. Мотики (Motyka, 1936, 1937), М. Лімановського (Limanowski, 1939), С. Маковецького (Makowiecki, 1939).

У 1931 році у Тернополі польською мовою вийшла книга Шварца “Заліщики та околиці”. У цій книжці були описи флори і фауни, інших природних об’єктів Заліщанщини.

Матеріали про територію Подільської височини містяться в публікаціях Є.М. Лавренко (1927, 1930), М.І. Котова (1931, 1940), Ф.А. Гріня, В.О. Михайличенко (1933), Н.І. Косца (1937), М.М. Круцкевича (1937), Б.Є. Балковського (1939).

У 1927 році Ю. Клеоповим і Богацьким (1928) були проведені дослідження флори і рослинності Придністров’я. Вивченню лісів Поділля і Придністров’я присвячені праці П.С. Погребняка, П.П. Кожевлікова (1931-1936).

Третій період (1940-1970) характеризується ґрунтовним узагальненням раніше накопиченої інформації (Флора УРСР, т. 2-12, 1940-1965; Визначник рослин УРСР, 1950; Визначник рослин України, 1965). Деяко менше особливості флори Західного Поділля відображені у “Флорі СССР” (т. 11-30, 1945, 1964).

В наслідок експедиції Г. Хржановського та А.М. Лазебної в 1950 р. у Тернопільську область список флори регіону доповнили близько двох десятків видів роду *Rosa* (Хржановський, Лазебна 1951).

Характеристиці флористичних особливостей, опису нових видів, ендемічним, реліктовим, рідкісним, охороні рослин присвячені праці Б.В. Заверухи (1958, 1959, 1960, 1962, 1963, 1964, 1965), В.О. Шиманської (1960). Опис окремих районів Поділля проводився Н.І. Косцем (1947, 1953) і Ф.А. Грінем (1950). Відомості про луки, степові ділянки містяться в публікаціях Є.М. Брадїс (1957, 1962), Г.В. Козія (1961-1963), І.С. Амелїна (1962), А.І. Барбарича (1962, 1966), М.С. Боч, Н.І. Рубцова (1962), А.А. Запятової (1963), Є.М. Брадїс, Н.І. Рубцова (1966), В.Г. Хржановського (1958).

Відомості про нові та рідкісні види, ендеміки, флористичні знахідки, особливості флори окремих районів опубліковані Д.Н. Доброчаєвою (1947), М.В. Клоковим (1947, 1950, 1951, 1953, 1954, 1957, 1959, 1960), Г.К. Крейєром (1950), Б.Є. Балковським (1954), М.І. Котомим (1955), Є.В. Міндеровою (1956, 1957), Т.Я. Омельчук (1962), М.П. Бойко (1962, 1964), О.Н. Дубовик (1963, 1964).

Флористичні відомості представлені в працях М. Кочвари (Koczvara, 1946), С.С. Станкова, В.І. Галїєва (1949), П.Д. Ярошенко, С.Г. Іваницького (1954), Є.Н. Кондратюка (1960), П.Л. Горчаковського (1968).

Вивченню флори Придністров’я приділив увагу М.М. Круцкевич (1958, 1961, 1962). Характеристика флори середнього Придністров’я представлена працями Г.О. Кузнецової (1958, 1963, 1967).

У четвертий період (1970-2014) відбувається доповнення та аналіз раніше накопиченої інформації, уточнення, відсіювання ботанічного шуму, активно проводяться

геоботанічні дослідження. Особливу увагу цей період приділяють вивченню рідкісних видів рослин починає активно формуватися природно заповідний фонд.

Повідомлення про нові флористичні знахідки на Придністров'ї є в працях Шеляг-Сосонко, Собко (1970) Дубовик, Крицької, Мороз (1973), Заверухи (1980).

Вивченню ресурсів корисних рослин, охороні степів Поділля приділяється увага в працях Г.С. Куковиці, В.В. Протопопової (1970-1973), М.І. Котова, М.В. Клокова (1973, 1974), С.В. Зелінки, В.О. Шиманської (1972, 1973), Т.Л. Андрієнко, Б.В. Заверухи (1980) та інших.

У другій половині ХХ, на початку ХХІ століття у регіоні активно проводилися комплексні геоботанічні та флористичні дослідження (Кузнецова, 1958, 1963, 1967; Шеляг-Сосонко, Куковиця, 1971, 1974, 1980), які дали змогу скласти загальну характеристику фітобіоти регіону. Були узагальнені результати флорогенетичних і флорологічних досліджень регіону (Заверуха, 1976, 1978, 1983, 1985; Кагало 2002). Також, в останні роки, було здійснено узагальнення деяких даних щодо загальної різноманітності фітобіоти регіону та її раритетної складової (Черняк, Синиця, 2008; Кагало, 2011; Кагало, Реслер, 2011; Кагало, Сичак, Скібіцька, 2011 а, б; Кагало, Скібіцька, 2011).

Зі створенням Національно природного парку “Дністровський каньйон” дослідження флори та рослинності стало цілеспрямованим та систематичним. Рослинному покриву НПП “Дністровський каньйон” присвячений розділ монографії “Фіторізноманіття заповідників і національних природних парків України” (Кагало, Мандзюк 2012) та ще декілька публікацій (Мандзюк 2012, 2013, 2014; Мандзюк, Вікиричак 2013). Вся напрацьована інформація публікується у кожному наступному томі Літопису природи (2012, 2013) згідно “Положення про наукову діяльність заповідників та національних природних парків України”.

Нині продовжується активна робота щодо вивчення рослинного світу Дністровського каньйону. Особливо акцентується увага на території ПЗО на вивчення рідкісних видів рослин та рідкісних рослинних угруповань. Раритетний компонент флори НПП “Дністровський каньйон” за результатами досліджень працівників відділу науки та за літературними даними налічує 57 видів рослин занесених до Червоної книги України (2009) та 48 видів включених до переліку таких, що перебувають під охороною на території Тернопільської області, а також 18 рослинних угруповань занесених до Зеленої книги України. Варто зазначити, що частина інформації, використаної при складанні вищезгаданих списків застаріла і потребує оновлення.

Вивчення природного багатства НПП “Дністровський каньйон” нелегка справа оскільки Парк складається з декількох окремих кластерів і розтягнутий на 250 км вздовж річки Дністер. Крім того найцінніші фрагменти природної рослинності збереглися і важкодоступних місцях на крутих схилах. Тому роботи по вивченню та охороні рослинного світу Каньйонного Придністров'я вистачить ще не одному поколінню вчених.

1. Андриевский А. Ботанический очерк местностей, лежащих между Бугом и Днестром от реки Збруч до Чёрного моря // Зап. о-ва сел. хоз-ва Юж. России. – 1855. – № 2. – С. 63-78; № 3. – С. 93-108, С. 149-164.
2. Богайчук Р.С., Шеляг-Сосонко Ю.Р. Реликты и эндемики степных группировок Приднестровья Западной Лесостепи. // В сб. тез. докл. XXXI науч. сессии Черновицкого ун-та, секц. Биол. наук, Черновцы, 1966.
3. Борейко В.Е. История заповедного дела в Украине. – К.: Наук. думка, 1995. – 182 с.
4. Визначник рослин України / Під ред. Д.К. Зерова. – К.: Урожай, 1965. – 876 с.
5. Геренчук К.І. (ред.) Природа Тернопільської області. — Львів: Вища школа, 1979. – 168 с.
6. Геренчук К.И. Область Волынской возвышенности // Физико-географическое районирова-

- ние Украинской ССР (под ред. Попова В.П., Маринина А.М., Лянько А.И.). – К.: Киев. ун-т, 1968. – Розд. 5. – С. 165-173.
7. Гринь Ф.О. Дубові та широколистяно-дубові ліси // Рослинність УРСР. Ліси. – К.: Наук. думка, 1971. – С. 194-328.
 8. Гринь Ф.О. Рослинність крейдяних відслонень // Рослинність УРСР. Степи, кам'яні відслонення, піски. – К.: Наук. думка, 1973. – С. 336.
 9. Гура А.М, Чопик В.І. Дослідження зникаючих видів рослин на території Західного Поділля // Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту. Сер. Біол., 2013, № 3 (56). – С. 18-22.
 10. Заверуха Б.В. Флора Волино-Подолли и ее генезис. – К.: Наук. думка, 1985. – 192 с.
 11. Заверуха Б.В., Андриенко Т.Л., Протопопова В.В. Охраняемые растения Украины. – К.: Наук. думка, 1983. – 175 с.
 12. Зелінка С.В. Флора Тернопільської області та стан її охорони // Інтродукція та акліматизація рослин на Волино-Поділлі / Мат-ли Всеукр. наук. конф. (Тернопіль-Кременець, 16-18 червня.1999 р.). – Тернопіль, 1999. – С. 39-50.
 13. Кагало О.О., Мандзюк Л.О. НПП Дністровський каньйон // Фіторизноманіття заповідників і національних природних парків України. Ч. 2. Національні природні парки / Колектив авторів під ред. В.А. Онищенко і Т.Л. Андриенко. – Київ, 2012. – С. 249-259.
 14. Кузнецова Г.О. Флора Середнього Придністров'я та її ботаніко-географічний аналіз // Мат. наук. конф. по вивч. та використанню продуктивних сил Поділля. – Вип. 2. – Львів: вид-во Львів. ун-ту, 1967. – С. 18-19.
 15. Куковиця Г.С. Рідкісні ендемічні та реліктові види Подільського Придністров'я. У кн.: Охорона природи і раціональне використання природних ресурсів. – К.: Наук. думка, 1970.– С. 31-34.
 16. Куковиця Г.С. Степова рослинність Дністровського каньйону та Товтрового кряжу на Поділлі та її флористичні особливості // Укр. ботан. журн. – 1973. – 30, № 2. – С. 196-203.
 17. Куковиця Г.С. Степная растительность Ополья и ее охрана // Актуальные вопросы современной ботаники. – К.: Наук. думка, 1976. – С. 78-92.
 18. Куковиця Г.С. Растительность степей Западной Подолли и ее охрана: Автореф. дисс. ... канд. биол. наук. – К., 1984. – 21 с.
 19. Літопис природи НПП “Дністровський каньйон”. – Т. 1. – 2012. – 451 с
 20. Мандзюк Л.О. Аналіз раритетного компоненту флори НПП “Дністровський каньйон” // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Природно-заповідний фонд Львівщини: стан та перспективи розвитку” (4 липня 2013 року, смт. Івано-Франкове). – 2013. – С. 179-184.
 21. Мандзюк Л.О. Аналіз раритетного компоненту рослинності Заліщицького Придністров'я // Матеріали науково-практичної конференції “Природозаповідання як основна форма збереження біорізноманіття” (20-21 вересня 2012 року). – Кременець ТОВ “Папіріус-к”, 2012. – С. 116-122.
 22. Мандзюк Л.О. Вікирчак О. К. Нова знахідка водяного горіха плаваючого (*Trapa natans* L.) на Тернопільщині // Матеріали ІХ Міжнародної наукової конференції студентів і аспірантів “Молодь і поступ біології” (16-19 квітня 2013 року). – Львів, 2013. – С. 130-131
 23. Пачоский И.К. Основные черты развития флоры Юго-Западной России // Зап. Новорос. о-ва естествоиспыт. – Херсон, 1910. – 34. – С. 1-430.
 24. Природно-заповідний фонд Української РСР / Ред. М.А. Воїнственський. – К.: Урожай, 1986. – 224 с.
 25. Рогович А.С. Обзорение семенных и высших споровых растений, входящих в состав флоры губерний Киевского учебного округа: Вольнской, Подольской, Киевской, Черниговской и Полтавской. – К.: Киев. ун-т, 1869. – 308 с.
 26. Синиця Т.Б. Історія наукових досліджень рідкісних і зникаючих видів рослин Західного Поділля // Інтродукція та акліматизація рослин на Волино-Поділлі // Мат-ли Всеукр. наук. конф. (Тернопіль-Кременець, 16-18 червня.1999 р.). – Тернопіль, 1999. – С. 105-111.
 27. Синиця Т.Б. Короткий нарис історії наукових досліджень рідкісних і зникаючих видів рослин Поділля (Тернопільська область). // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія Біологія. – Тернопіль, 2001. – № 1. – С. 59-64.

28. Флора УРСР. – Т. 2-12. – К.: Вид-во АН України, 1940-1965.
29. Хржановський В.Г., Лазебна А.М. Вітамінні шипшини Прикарпаття як природна сировина для вітамінної промисловості // Бот. журн. АН УРСР. – 1951. – Т. 7, № 3. – С. 52-61.
30. Хржановський В.Г. Розы. – М.: Сов. наука, 1958. – 497 с.
31. Чайковський М.П. Пам'ятки природи Тернопільщини. – Львів, “Каменяр”, 1977. – 97 с.
32. Чайковський М.П. Дністровський каньйон. Природознавчий нарис. – Львів: Каменяр, 1981. – 61 с.
33. Чайковський М.П., Каразій І.В. Регіональний ландшафтний парк “Дністровський каньйон” // Матеріали Всеукраїнської наукової конференції “Інтродукція та акліматизація рослин на Волино-Поділлі” (Тернопіль-Кременець, 16-18 червня.1999р.) – Тернопіль, 1999. – С. 122-130.
34. Чеканова Н.Б. З історії досліджень флори Тернопільщини та колекція гербарію у зібранні Тернопільського обласного краєзнавчого музею // Природно-заповідний фонд України – минуле, сьогодення, майбутнє. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2010. – С. 568-574.
35. Червченко Т.М., Мороз П.А. Збереження біологічної різноманітності рослин – найважливіше завдання ботанічних садів і дендропарків України I // Вісн. Київ. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Інтродукція та збереження рослинного різноманіття. – К., 1999. – Віт. 1 – С. 10-13.
36. Черняк В.М., Синиця Г.Б. Рідкісні та зникаючі рослини Тернопільщини з Червоної книги України. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. – 224 с.
37. Чопик В.И. Редкие и исчезающие растения Украины. – К.: Наук. думка, 1978. – 211 с.
38. Шеляг-Сосонко Ю.Р., Куковица Г.С. Геоботаническое районирование запада Украины // Ботан. журн. – 1971. – 56, № 10. – С. 1388-1395.
39. Шеляг-Сосонко Ю.Р., Куковица Г.С. Нові та рідкісні види флори Західного Поділля та їх охорона // Укр. ботан. журн. – 1974. – Т. 31, № 4. – С. 522-524.
- Шеляг-Сосонко Ю.Р., Куковица Г.С. Степные заказники и памятники природы // Охрана важнейших ботанических объектов Украины, Белоруссии, Молдавии. – К.: Наук. думка, 1980. – С. 221-232.
40. Шеляг-Сосонко Ю.Р., Куковица Г.С. Нові та рідкісні види флори Західного Поділля та їх охорона // Укр. ботан. журн. – 1974. – 31, № 4. – С. 522-524.
41. Шиманська В.О. Лікарські рослини народної медицини Західного Поділля // Матеріали до вивч. прир. ресурсів Поділля. – Тернопіль-Кременець, 1963. – С. 128-130.
42. Шмальгаузен И.Ф. Флора юго-западной России, т. е. губерний: Киевской, Волынской, Подольской, Полтавской, Черниговской и смежных местностей. – К.: Киев. ун-т, 1886. – 783 с.
43. Andrzejowski A. Rys botaniczny kraju zwiedzonych w podrózach pomiędzy Bohem a Dniestrem od Zbrucza aż do morza Czarnego, odbytych w latach 1814, 1816, 1818, 1822 // Dziennik Wileński. – 1823. – 1. – 126 s.
44. Besser W.G. Primitiae Florae Galiciae austriacae utriusque. Encheiridion ad excursiones botanicas. – Viennae, 1809. – 1. – 399 p.; – 2. – 423 p.
45. Besser V.S. Enumeratio plantarum hucusque in Volhynia, Podolia, gub. Kiivienki, Bessarabia, cis Tyraica et circa Odessam collectorum, simul observationibus primitias florae Galiciae Austriacae. – Vilnae, 1822. – 111 p.
46. Błocki B. Przyczynek do flory Galicyi // Kosmos. – 1881. – 6. – S. 379-385.
47. Błocki B. Rzut oka na genezę i charakter flory lwowskiej // Wiczkowski J. Lwow, jego rozwój i stan kulturalny oraz przewodnik pomiescie. – Lwów, 1907. – S. 37-49.
48. Błocki B. Versuch einer genetischen Erklärung des Charakters der Flora von Lemberg // Magyar Bot. – 1908. – 7. – S. 281-289.
49. Błocki B. Floristisches aus Galizien // Österr. bot. Zeitschr. – 1912. – 62. – S. 396-399.
50. Gajewski W. Szczatki flory pierwotnej w jarze Dniestru // Ochr. przyr. – 1931. – 11. – S. 10-40.
51. Gajewski W. Elementy flory polskiego Podola. – Warszawa: Planta pol. – 1937. – 5. – 211 s.
52. Herbich F. Pflanzengeographische Bemerkungen über die Wälder Galiziens // Verh. Zool.-bot. Ges. Wien. – 1860 a. – 10. – S. 359-366.
53. Herbich F. Beiträge zur Flora von Galizien // Ibid. – 1860 b. – 10. – S. 607-634.
54. Herbich F. Über die Verbreitung der in Galizien und der Bukowina wildwachsenden Pflanzen //

- Ibid. – 1861. – 11. – S. 33-70.
55. Herlich F. Przyczynek do geografji roślin w Galicji // Roczn. Towarz. nauk. Kraków. – 1866. – 33. – S. 70-129.
 56. Knapp J.-A. Die bisher bekannten Pflanzen Galiciensund der Bucovina. – Wien, 1872. – 267 s.
 57. Koczwara M. Granice florystyczne Podola // Kosmos – Ser. A. – 1925. – 50. – S. 1285-1322.
 58. Koczwara M. Osobliwości flory Polski. Podole // Ziemia. – 1927. – 11. – S. 137-139.
 59. Koczwara M. Alabastrowa gora pod Nizniowem // Ziemia. – 1939. – 24. – S. 26-29.
 60. Król Ź. Sprawozdanie z wycieczki w okolice Janowa pod Lwowem, odbytej podczas wakacyj roku szkolnego 1874 // Spraw. Kom. Fiziogr. – 1874. – T.9. – S. 71-86.
 61. Król Ź. Roślinność na granicznym pasie wyzny podolskiej i nizu północno-europejskiego w Galicji Wschodniej // Spraw. Kom. Fiziogr. – 1877. – T. 12. – S. 108-148.
 62. Kulczyński S. Borealny i arktyczno-górski element we florze Europy środkowej // Rozpr. wyd. mat. – przyr. PAU. – 1923/1924. – T. 63/64 (23/24) A/B. – S. 1-96.
 63. Lentz H. Wykaz roślin jawnopłciowych, z okolic Niwry w powiecie Borszczowskim // Spraw. Kom. Fiziogr. – 1868. – T. 2. – S. 51-67.
 64. Mądalski J. Notatki florystyczne // Kosmos. – 1930. – R. 55. Ser. A. – S. 723-731.
 65. Mądalski J. O owocujących okazach *Stratiotes aloides* L. w Polsce // Acta Soc. Bot. Pol. – 1938. – Vol. 15, № 3. – S. 245-250.
 66. Mądalski J. Notatki florystyczne. Cz II // Acta Soc. Bot. Pol. – 1948. – Vol. 19, № 2. – S. 227-241.
 67. Motyka J. Rozmieszczenie i ekologia roślin naczyniowych na północnej krawędzi zachodniego Podola // Ann. UMCS. Sec. C. – 1947. – Suppl. 3. – 400 s.
 68. Paczowski J. Szkic flory i spis roślin zebranych we wschodniej Galicji, Bukowinie i Komitacie Marmaroskim na Węgrzech // Spraw. Kom. Fizj. – 1898. – T. 33. – S. 1-106.
 69. Pawłowski B. Rozmieszczenie gatunków z rodzaju *Callitriche* L. w Polsce i krajach sąsiednich // Fragm. flor. et geobot. – 1956. – Roczn. 2, № 1. – S. 27-48.
 70. Raciborski M. Zapiski florystyczne. Cz II // Spraw. Kom. Fiziogr. – 1888. – T. 22. – S. 123-137.
 71. Raciborski M. Roślinność wód stojących okolic Lwowa // Kosmos. – 1910. – R. 35. – S. 44-65.
 72. Raciborski M. Ochrony godne drzewa i zbiorowiska roślin // Kosmos. – 1910. – R. 35. – S. 352-366.
 73. Raciborski M. Rośliny polskie (№ 1-400) // Kosmos. – 1910. – R. 35. – S. 739-767.
 74. Raciborski M. Rośliny polskie (№ 401-800) // Kosmos. – 1911. – R. 36. – S. 995-1048.
 75. Raciborski M. Drobiazgi florystyczne // Kosmos. – 1911. – R. 36. – S. 1096-1104.
 76. Rehman A. Botanische Fragmente aus Galizien // Verh. kais.-königl. zool.-botan. Ges. – 1869. – 18. – S. 479-506.
 77. Rehman A. O formacjach roślinnych w Galicji. Obwód Zolkiewski // Spraw. Kom. Fiziogr. – 1870. T. 4. – S. 186-235.
 78. Rehman A. O formacjach roślinnych w Galicji. Obwód Złoczowski // Spraw. Kom. Fiziogr. – 1871. T. 5. – S. 7-22.
 79. Rehman A. Przegląd roślin zebranych w obwodach Tarnopolskim i Czortkowskim w roku 1873 // Spraw. Kom. Fiziogr. – 1873. – T. 8. – S. 70-98.
 80. Rehman A. Przegląd roślin zebranych w obwodach Tarnopolskim i Złoczowskim w roku 1874 // Spraw. Kom. Fiziogr. – 1874. – T. 9. – S. 16-41.
 81. Schwartz J. Jak odkryto Zaleszczyk? // Echo Zaleszczyk, 1933.
 82. Śleńdziński A.J. Przyczynek do flory obwodów brzeżańskiego i tarnopolskiego, oraz i części przyległych im obwodów – lwowskiego, złoczowskiego, czartkowskiego i stanisławowskiego // Spraw. Kom. Fiziogr. – 1873. – T. 8. – S. 49-70.
 83. Śleńdziński A.J. Przyczynek do flory obwodu Kołomyjskiego // Spraw. Kom. Fiziogr. – 1874. – T. 9. – S. 49-71.
 84. Śleńdziński A.J. Wykaz roślin zebranych w obwodzie kołomyjskim w roku 1875 // Spraw. Kom. Fiziogr. – 1875. – T. 10. – S. 91-112.
 85. Śleńdziński A.J. Rośliny z okolicy Podola pomiędzy dolnym Zbruczem, Dniestrem, a dolnym Seretem // Spraw. Kom. Fiziogr. – 1876. – T. 11. – S. 155-197.
 86. Śleńdziński A.J. Rośliny międzyrzecza Zbrucza i Seretu // Spraw. Kom. Fiziogr. – 1877. – T. 12. – S. 68-107.

87. Śleńdziński A.J. Rośliny dolnego międzyrzecza Seretu i Złotej Lipy, oraz kilku miejscowości temu międzyrzeczu przyległych z wycieczki w roku 1879 odbytej // Spraw. Kom. Fiziogr. – 1880. – T. 15. S. 91-156.
88. Spisy roślin nadesłanych komisji fizjograficznej. 1. Rośliny stryjskie nadesłane przez Zipsera G.-J. // Spraw. Kom. Fiziogr. – 1867. – T. 1. – S. 224-227.
89. Szafer W. Geo-botaniczne stosunki Miodoborów galicyjskich // Rozpr. wyd. matem.-przyr. AU. – 1910. – T. 50 (10B). – S. 63-172.
90. Szafer W. O niektórych rzadszych roślinach nizu galicyjskiego // Spraw. Komis. Fiziogr. – 1913. – 47/2. – S. 41-51.
91. Szafer W. Osobliwości i zabytki flory okolic Lwowa // Rozpr. i wiad. z Muzeum im. Dziedurzyckich. – 1915. – T. 1. Z. 1-2. – S. 102-109.
92. Szafer W. Ze studjów nad zasagami geograficznymi roślin w Polsce // Rozpr. wyd. matem.-przyr. AU. – 1919. – T. 58. (18B). – S. 413-438.
93. Szafer W. Trzeciorzędowe rośliny górskie na wale scytyjskim w ostoi podolsko-wołyńskiej // Acta Soc. Bot. Pol. – 1923. – 1, № 2. – S. 97-119.
94. Szafer W. Element górski we florze nizu polskiego // Rozpr. wyd. mat.-przyrodn. Pol. Acad. Umiej. – 1930. – 69. – S. 1-151.
95. Szafer W. Las i step na zachodnim Podolu // Rozpr. wyd. mat.-przyrodn. Pol. Acad. Umiej. – 1935. – 71. – S. 1-123.
96. Szafer W., Kulczyński S., Pawłowski B. Rośliny polskie. – Warszawa: Książnica – Atlas, 1924. – 736 s.
97. Trusz S. Przyczynek do flory Galicji, a względnie Buczacza i okolic // Kosmos. – Ser. A. – 1884. – 9. – S. 13-22.
98. Trusz S. Przyczynek do flory Galicji // Spraw. Dyrekcji C.K. gimnasium w Złoczowie za rok szkolny 1888, Progr. gimn. – Złoczów, 1888. – S. 1-36.
99. Wierdak S. O rzadkich roślinach z Opolu // Kosmos. – Ser. A. – 1923. – S. 245-253.
100. Wierdak S. Zanikanie resztek stepow na Opolu // Kwart. Biul. Int. ochr. przyr. – 1936. – 6, № 4. – S. 31-32.
101. Wierdak S. Zapiski florystyczne z Opolu // Kosmos A. – Ser. A. – 1926. – 51. – S. 55-74.
102. Wołoszczak E. Zur Flora von Galizien // Österr. Bot. Zeitschr. – 1887. – 37. – S. 278-280.
103. Zapałowicz H. Krzytyczny przegląd roślinności Galicji. Conspectus florum Galicie criticus // Rozpr. Wyd. mat.-przyrodn. Pol. Acad. Umiej. – Kraków, 1906-1911. – T. 1-3. – 296 s.; 311 s.; 246 s.
104. Zawadzki A. Enumeratio plantarum Galicie et Bukovine oder die in Galizien und der Bukowina wildwachsenden Pflanzen mit genauer Angabe ihrer Standorte. – Breslau, 1835. – 200 S.

УДК 581

РАРИТЕТНЕ ФІТОРИЗНОМАНІТТЯ НПП “КАРМЕЛЮКОВЕ ПОДІЛЛЯ”, ПІДХОДИ ЩОДО ОХОРОНИ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ

Марківська Л. В.

НПП “Кармелюкове Поділля”; karmelukove_podilla@ukr.net

Марківська Л. В. Раритетне фіторізноманіття НПП “Кармелюкове Поділля”, підходи щодо охорони та збереження. Стаття присвячена вивченню рідкісних та зникаючих видів флори НПП “Кармелюкове Поділля”. Складено список, який включає 62 раритетних види, проаналізовано сучасний стан їх популяцій. З’ясовано динаміку поширення деяких рідкісних видів протягом останніх 5-ти років, розроблено рекомендації щодо оптимізації їх охорони. Наведено характеристику рідкісних рослинних угруповань за Зеленою книгою України.

Markivska L. V. The rarity phytodiversity of the NNP “Karmeliukove Podillia”, approaches to the protection and preservation. The paper focuses on the study of the rare and